

DOJRZAŁOŚĆ SZKOLNA - CO TO TAKIEGO ?

Podjęcie przez dziecko obowiązku szkolnego wiąże się z początkiem nowego, bardzo ważnego etapu w życiu. Przechodząc z wieku przedszkolnego w wiek wczesnoszkolny ulega zmianie podstawowa forma działalności dziecka. Dotąd była to zabawa. Teraz będzie nauka.

O powodzeniu dziecka w szkole w dużej mierze decyduje jego **gotowość szkolna**, czyli zestaw takich cech psychofizycznych, który umożliwi rozpoczęcie systematycznej nauki w szkole, wejście w nowe obowiązki i środowisko.

Pod pojęciem **gotowości szkolnej** kryje się dojrzałość fizyczna, umysłowa, społeczna i emocjonalna.

Dojrzałość umysłowa dziecka przejawia się w zainteresowaniu nauką, zwłaszcza czytaniem, pisanem, liczeniem, zaciekawieniem zjawiskami zachodzącymi w najbliższym otoczeniu,. Dziecko dojrzałe umysłowo potrafi skupić uwagę przez dłuższy czas na tej samej czynności, potrafi z uwagą śledzić treść opowiadanej czy czytanej bajki. Jego mowa jest poprawna pod względem artykulacyjnym, a słownictwo jest na tyle bogate, że bez problemu potrafi porozumiewać się z innym. Nie ma problemów ze zrozumieniem przekazywanych wiadomości, poleceń, instrukcji czy treści czytanego opowiadania, bajki, lektury. Dziecko ma już pewien bagaż doświadczeń, spostrzeżeń, który umożliwia mu rozwój wyobraźni i myślenia pojęciowego. Dziecko dojrzałe do szkoły potrafi doprowadzić rozpoczętą pracę do końca, bo ciekawi go wynik swoich poczynań.

O poziomie umysłowym dziecka mogą świadczyć jego rysunki. Rysunki dzieci dojrzałych są bogate w treść, kolory, zawierają dużo szczegółów, są prawidłowo rozmieszczone na kartce. Przy odwzorowywaniu zachowany jest właściwy kierunek, od lewej do prawej krawędzi kartki i z góry na dół. Oceniając dojrzałość umysłową dziecka, bierze się pod uwagę również poziom rozwoju percepcji wzrokowej i koordynacji wzrokowo-ruchowej, oraz analizy i syntezy słuchowej. Te funkcje w dużej mierze decydują o opanowaniu umiejętności pisania i czytania.

Dziecko dojrzałe społecznie prawidłowo nawiązuje kontakty z rówieśnikami i dorosłym, potrafi współżyć w zespole, przestrzegać reguł życia w zbiorowości, przestrzegać zawartych umów. Charakteryzuje go zdyscyplinowanie, obowiązkowość, samodzielność. Samodzielność dotyczy nie tylko czynności samoobsługowych jak ubieranie się, mycie, czesanie, ale dotyczy także samodzielnego przygotowania się do lekcji, spakowania tornistra, a także samodzielnego podejmowania prawidłowych decyzji w różnych sytuacjach społecznych (np. przy przechodzeniu przez jezdnię). Od 7 latka wymaga się zrozumienia prostych sytuacji społecznych i rozeznania, co jest dobre, a co złe (np. że nie wolno krzywdzić innych, niszczyć cudzej własności, przywłaszczać sobie znalezionych rzeczy). Dziecko dojrzałe społecznie dobrze

się czuje w nowym środowisku szkolnym, z chęcią podejmuje zadania na rzecz innych np. dyżury.

Przejawem niedojrzałości społecznej jest stałe absorbowanie uwagi nauczyciela, domaganie się ciągłego wyróżniania i dążenie do uprzywilejowanej pozycji w klasie.

Dzieci niedojrzałe społecznie mogą też izolować się od grupy, stronić od kolegów, unikać wspólnych zabaw łatwo poddawać się dominacji kolegów, wykazywać bierność, nieśmiałość, lękliwość, małomówność.

Dojrzałość fizyczna to ogólna sprawność organizmu i zdrowie dziecka. Długotrwałe choroby, defekty fizyczne i inne dolegliwości organizmu utrudniają pracę szkolną dziecka. Dziecko szkolne dysponować musi odpowiednim zasobem sił fizycznych i odpornością na zmęczenie. Wielogodzinne siedzenie w ławce, noszenie ciężkiego tornistra szkolnego i wykonywanie różnych zadań umysłowych jest trudne nawet dla dziecka zdrowego, silnego i sprawnego. Przy takich czynnościach jak pisanie, rysowanie, wycinanie, wydzieranie, konstruowanie, nawlekanie koralików i innych pracach plastyczno-technicznych potrzebna będzie dziecku dobra sprawność rąk, koordynacja ruchowa i koordynacja ruchowo-wzrokowa. W przeciwnym wypadku ruchy będą powolne, nieharmonijne, sztywne, kanciaste, mało precyzyjne. Mogą też występować współruchy, czyli niepotrzebne ruchy służące rozładowaniu nadmiernego napięcia np. poruszanie językiem przy pisaniu lub rysowaniu. Dziecko o prawidłowym rozwoju ruchowym potrafi przez chwilę stać na jednej nodze, skakać na jednej nodze, przeskakiwać przez przeszkody. Siedmiolatek sprawnie i szybko biega, przy czym ruchy rąk i nóg są zharmonizowane. Dobra koordynacja ruchowa umożliwia mu jazdę na rowerze, na rolkach, na nartach.

Dojrzałość emocjonalna to zdolność do przeżywania bogatego i zróżnicowanego świata uczuć, to odpowiednia do wieku umiejętność panowania nad swoimi emocjami i kontrolowania ich. Impulsywność reakcji u 7 latka ulega obniżeniu, zaś czas przeżywania różnych stanów wydłuża się. Uczeń dojrzały emocjonalnie odczuwa więź ze swoją grupą, z klasą, z panią. Przeżywa różne radości i smutki związane z życiem klasy. Dojrzały emocjonalnie 7 latek prawidłowo reaguje na pozytywne bądź negatywne uwagi dotyczące zachowania i postępów w nauce, nie załamuje się z byle powodów.

Dziecko niedojrzałe emocjonalnie jest wybuchowe, drażliwe, agresywne, złości się lub płacze z błahego powodu, często popada w konflikty z kolegami. Może też być zahamowane, załęcznione, niepewne, napięte, nadwrażliwe, płacziwe. Taki typ dziecka boi się głośniejszych uwag nauczyciela nawet, gdy nie dotyczą ich samych. Czasami skarżą się na bóle głowy, brzucha, bezsenność, bywa, że przed wyjściem do szkoły mają wymioty, biegunkę.

Na dojrzałość szkolną mają wpływ pewne czynniki, do których należą m. in.:

1. **Czynniki indywidualne** – są to przekazane drogą genetyczną lub wrodzone właściwości organizmu, a przede wszystkim ośrodkowego układu nerwowego.
Należą tu również potrzeby, skłonności i dążenia dziecka.
2. **Czynniki środowiskowe** – chodzi tutaj głównie o wpływy rodziny i przedszkola.
Literatura podaje 3 główne grupy czynników rodzinnych mających wpływ na dojrzałość szkolną dziecka. Są to:
 - **warunki materialne** - od poziomu dochodów, sytuacji mieszkaniowej, wyposażenia gospodarstwa domowego zależy, jak rodzina będzie zaspokajała potrzeby dziecka, a więc czy będzie ono racjonalnie odżywiane, zaopatrzone w potrzebną odzież, czy będzie miało warunki do nauki, odpoczynku i zabawy.
 - **warunki kulturalne** jest to poziom wykształcenia rodziców, kultura językowa rodziny, potrzeby kulturalne, zasady wychowania dzieci, sposób spędzania czasu wolnego. Warunki kulturalne domu rodzinnego, a zwłaszcza poziom wykształcenia rodziców w istotny sposób wpływają na rozwój intelektualny i osiągnięcia szkolne uczniów. Rodzice wykształceni wykazują na ogół duże zainteresowanie problemami szkolnymi swoich dzieci, mają większe wymagania i aspiracje w stosunku do ich przyszłości oraz w większym stopniu pobudzają je do osiągnięć
 - **warunki społeczno – psychologiczne** to: struktura rodziny, osobowość rodziców, stosunki między rodzicami, postawy rodziców wobec dzieci oraz atmosfera panująca w domu. Dla osiągnięcia dojrzałości szkolnej istotne jest, czy dziecko wychowuje się w rodzinie pełnej lub niepełnej, mało- czy wielodzietnej, dwu- czy trzypokoleniowej. Z reguły rodzina wielodzietna stwarza korzystne warunki dla rozwoju osobowości dziecka, gdyż zmusza do liczenia się z innymi, rozwija postawy opiekuńcze. Dzieci z rodzin wielodzietnych szybciej się usamodzielniają, osiągają wyższy poziom dojrzałości emocjonalnej, nie wykazują tendencji do przeceniania samego siebie, lepiej potrafią współdziałać z innymi. Jeśli jednak rodzina jest bardzo liczna, a warunki materialne bardzo skromne, to rodzice obarczeni nadmiarem obowiązków mają mało czasu dla dzieci, pozostawiają je same sobie, nie zaspakajając wszystkich ich potrzeb. Istotnym czynnikiem wpływającym na dojrzałość szkolną dzieci jest fakt uczęszczania do przedszkola. Dzieci o długiej karierze przedszkolnej wyróżniają się lepszym uspołecznieniem, niż inne dzieci oraz lepszym przygotowaniem do szkoły.

Dziecko dojrzałe do nauki szkolnej potrafi:

- powiedzieć, jakie ma imię i nazwisko, ile ma lat, gdzie mieszka, opowiedzieć o pracy rodziców,

- narysować rysunek postaci ludzkiej: postać jest kompletna, części ciała są proporcjonalne do całości, części ciała są rozmieszczone właściwie,
- obchodzić się z przyborami do rysowania, malowania, pisania; nie wychodzić poza linie kolorując obrazek; nazwać to co narysowało,
- ciąć nożyczkami w linii prostej i krzywej; lepić z plasteliny,
- dobrać w pary przedmioty lub obrazki, klasyfikować je wg określonej zasady, np. owoce, pojazdy, zwierzęta,
- łączyć zbiory wg określonej cechy, np. wielkość, kolor,
- wskazać różnice w pozornie takich samych obrazkach, rozpoznać różne dźwięki z otoczenia, np. głosy zwierząt,
- liczyć kolejno do 10 ; po przeliczeniu liczmanów powiedzieć, ile ich jest,
- dokonywać dodawania i odejmowania na konkretach w zakresie 10
- ma dobrą koncentrację uwagi,
- jest zainteresowane pracą i jej efektami,
- jest odpornie na niepowodzenia,
- jest wytrwałe przy dłuższym wysiłku,
- prawidłowo wymawiać wszystkie głoski,
- nazwać głoskę na początku i na końcu wyrazu, różnicować wyrazy o podobnym brzmieniu, np. kran – tran, góra – kura, bada – pada,
- podzielić zdanie na wyrazy, wyrazy na sylaby,
- opowiedzieć treść obrazka posługując się mową zdaniową,
- rozwiązać proste zagadki,
- czytać niedługo teksty ze zrozumieniem,
- uważnie słuchać przez dłuższą chwilę opowiadania, bajki, muzyki,
- wykonać proste ćwiczenia gimnastyczne; uczestniczyć w grupowych zabawach ruchowych,
- wskazać lewą i prawą stronę swego ciała i osoby stojącej na wprost,
- doprowadzić do końca rozpoczętą zabawę, pracę, w trudniejszych sytuacjach zwrócić się o pomoc do osoby dorosłej,

- zgodnie bawić się z rówieśnikami – współdziałać, czekać na swoją kolej,
- działać sprawnie; umieć podporządkować się słownym poleceniom,
- wykonać podstawowe czynności samoobsługowe: samodzielnie zjeść, ubrać się, umyć, zawiązać sznurowadła, zapiąć guziki, zamki
- ma dobre tempo pracy,
- siedmiolatek potrafi nawiązać kontakty z rówieśnikami i dorosłymi, jest wrażliwy na opinię nauczycieli i innych osób dorosłych.

U większości dzieci uczęszczających do przedszkola gotowość do podjęcia nauki szkolnej dokonuje się niepostrzeżenie i nie wymaga specjalnych zabiegów ani ze strony rodziców, ani ze strony nauczycieli. Bowiem cała praca wychowawcza przedszkola, od najmłodszych grup, zmierza do zapewnienia dziecku dobrego startu w szkole. Pomimo tego, zdarza się, że niektóre dzieci nie osiągają dojrzałości szkolnej w siódmym roku życia i z tego powodu odraczone są z obowiązku szkolnego. Te dzieci wymagają szczególnej troski i fachowej pomocy. Wśród dzieci przekraczających próg szkolny są takie, które wchodzą w obowiązki szkolne z niepełną dojrzałością szkolną. Tym dzieciom również potrzebna jest specjalistyczna pomoc (np. korekcyjno-kompensacyjna), bo narażone są na poważne niepowodzenia szkolne. O tym, czy dziecko pójdzie do szkoły mimo braku dojrzałości szkolnej, czy zostaje odroczone zawsze decydują **rodzice**, po zasięgnięciu opinii psychologa i pedagoga. Te trudne, ale konieczne decyzje muszą być poprzedzone rzetelną diagnozą dziecka, pozwalającą określić jego dojrzałość umysłową, fizyczną, społeczną i emocjonalną.

Nowa sytuacja i całokształt związanych z nią czynników stanowią ciężkie i trudne zadanie dla układu nerwowego dziecka. Niekiedy pojawiają się związane z pójściem do szkoły lęki i stany nerwicowe. Często ich podstawę stanowią błędy popełniane zupełnie nieświadomie przez samych rodziców.

Oto najczęstsze z nich:

- **straszenie szkołą**- dziecko będzie traktować pójście do szkoły jako przykry obowiązek, a samą szkołę postrzegać (nawet jeszcze zanim samo będzie mogło doświadczyć) jako miejsce, w którym będzie mu źle.
- **likwidacja zabawek**- często także całkowite zburzenie dotychczasowej organizacji życia w domu. Powoduje to utratę poczucia bezpieczeństwa, które zastępuje niepewność, a nawet zagrożenie. Od dziecka zaczyna wymagać się zbyt dużej odpowiedzialności i dorosłości.
- **okazywanie lęku przez rodziców**- coraz częściej zdarzają się sytuacje, w których to rodzice przejawiają strach przed szkołą i po prostu zarażają nim dzieci.

- **stosunek do oceny szkolnej**- zaznaczyć wypada, że dzieci nie zdają sobie sprawy z wartości oceny. Jest ona kształtowana przez dom rodzinny i najbliższe otoczenie dziecka. Przykre dla dziecka przeżycia mogą wywołać nadmierne ambicje rodziców, nastawionych na zdobywanie przez dziecko najlepszych stopni. Otrzymanie każdej innej oceny spowoduje napięcie, wywoła lęk, a z czasem doprowadzi do zachwiania wiary dziecka we własne możliwości i poczucia niższej wartości. Strach przed pójściem do szkoły wywoła z pewnością zapowiedź przykrych konsekwencji z powodu złych ocen.

Jeśli dziecko nie osiągnie dojrzałości to:

- start szkolny tego dziecka jest utrudniony.
- nie poddaje się ono wpływom nauczyciela.
- staje się niechętnie, nie zainteresowane zadaniami, bierne.
- często pracuje znacznie dłużej przy lekcjach osiągając mierne efekty.

Jak pomagać?

By ułatwić dzieciom naukę czytania, warto w szczególności:

1. zwracać uwagę na właściwą wymowę,
2. bawić się w tworzenie rymów: kukułka- jaskółka,
3. liczyć sylaby w słowach, początkowo w krótkich później w długich; ma-ma (●●) , ka-lo-ry-fe-r , (● ● ● ● ●) – rysować tyle kropek, ile jest sylab,
4. tworzyć wyrazy zawierające głoskę: na początku wyrazu, w środku, na końcu wyrazu, np. a – akwarium, lato, litera, itp.
5. bawić się w analogiczny sposób sylabami, np. to, łokieć, łopata, wesoło, krzesło, czoło
6. określać położenie głoski w wyrazie, np. jaki dźwięk słyszemy po, a jaki przed l w wyrazie mleko,
7. tworzyć nowe wyrazy przez dodanie głoski lub sylaby:, np.: to: tor, kto, tło; ma: ga-ma, Ma-ciek, pu-ma itp.
8. bawić się w „łańcuch wyrazów” – podajemy dziecku wyraz, z którego ono wyodrębnia ostatnią głoskę i szuka wyrazu na tę głoskę, np.: kogut – traktor – radio – orzeł
9. wyszukiwać poznane litery w tekstach drukowanych, np. w gazetach.
10. utrzymywać litery poprzez dodawanie do samogłoski spółgłoski, np. do a dostawiamy spółgłoski; ma, pa, ta, ka, da itp. Dziecko czyta sylabami, jeżeli nie umie pomagamy mu, nie czekamy, aż będzie głośkować.

11. powtarzać ciągi słowne: logiczne (rzeczy należących do 1 kategorii) np. krzesło, stół, szafka – dziecko kilka razy powtarza, następnie próbuje wspak; nielogicznych np. broda, okno, zarost.

12. czytać dzieciom bajki.

By ułatwić naukę pisania należy w szczególności:

1. odwzorowywać szlaczki i wzorki,
2. kreślić kształty graficzne w powietrzu,
3. kalkować,
4. pisać pośladzie,
5. pisać szlaczki literopodobne, jeżeli dziecko chce pisać pokazywać kształty liter wg wzorów przedszkolnych, zachowując kierunek pisania danej literki, **nie pozwalać drukować,**
6. malować, również palcami,
7. wydierać palcami i wycinać nożyczkami, naklejać,
8. rysować, kolorować, rysować jednocześnie ręką lewą i prawą,
9. nawlekać koraliki,
10. modelować z gliny, plasteliny, lub pomoc w kuchni przy wyrabianiu ciasta,

Wszystkie elementy dojrzałości szkolnej są jednakowo ważne, choć niestety nie zawsze rozwijają się harmonijnie. Jeśli cokolwiek budzi państwa niepokój, warto zasięgnąć rady specjalisty.

Mamy nadzieję, że po przeczytaniu niniejszego artykułu większość rodziców będzie spokojnie oczekiwać na to ważne wydarzenie, jakim jest rozpoczęcie nauki w klasie pierwszej przez ich syna czy córkę.

Ale będą na pewno i tacy, którzy z niepokojem myślą o tym. Czują bowiem intuicyjnie, że ich dziecko nie jest jeszcze gotowe, by wejść w obowiązek szkolny.

Drodzy Rodzice !

Jeśli zauważacie, że dziecko osiąga słabe postępy w przedszkolu, jesteście zaniepokojeni, czy Wasza córka, Wasz syn poradzą sobie z nauką w klasie pierwszej, to zapraszamy do skorzystania z porady psychologa, pedagoga, logopedy w poradni psychologiczno – pedagogicznej. Określą oni przyczyny trudności dziecka i prześlą zalecenia do pracy. Bywa, że to nauczycielka pierwsza zauważa problemy dziecka i troszcząc się o jego losy wskazuje na potrzebę badań w celu określenia dojrzałości szkolnej. Ze swej strony zachęcamy do uważnego słuchania nauczycielek i korzystania z ich sugestii. Badania w poradni są oczywiście dobrowolne i to rodzice decydują, czy z nich skorzystają.

Literatura:

Prus - Wiśniewska H., *Zanim dziecko pójdzie do szkoły*, MEDIUM, Warszawa 1995

Sawa B., *Jeżeli dziecko źle pisze i czyta*, WSiP, Warszawa 1987

Wilgocka - Okoń B., *Gotowość szkolna dziecka sześciolatniego*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2003

Żebrowska, *Psychologia rozwoju dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1986

Wilgocka B.– Okoń „Dojrzałość szkolna dzieci a środowisko”, PZWS, Warszawa 1972

Wilgocka B.– Okoń „Gotowość szkolna dzieci sześciolatnich”, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003

Szczyrba D.: „Czynniki wpływające na poziom dojrzałości szkolnej”, Tychy, 2003.